

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

Լ.Ե. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1961

◀ Հոկտեմբեր — նոյեմբեր ▶

Թիւ 10-11

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ՍՈՒՐԲ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԷՆ ՆԵՐՍ ՍԿՍԱՆ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Բ.

Ըսած էինք մեր նախորդ Խմբագրականով թէ Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս ամիսներէ ի վեր սկսած են արդէն նորոգութիւնները, երեք Պատրիարքարաններու վերջնական համաձայնութեամբ:

Ս. Յարութեան եկեղեցին Ս. Երկրի ամենէն հին ու նուիրական կառոյցն է, որ իր մէջ կը տաղաւարէ Գողգոթան՝ մեր Տիրոջ խաչելութեան վայրը, Պատանատեղին՝ ուր Իր խաչուած մարմինը ընդունեց օծումը իւզաբեր կիներու, և Ս. Գերեզմանը՝ ուրկէ երեք օրեր վերջ Յարութիւն առաւ, այսպէս Իր մահուամբ ոսնակոխ ընելով մահը:

Ամբողջ քրիստոնեայ աշխարհի պաշտամունքին արժանացած այս պատմական կոթողը շինուած է Դ. Դարուն, Մեծն Կոստանդիանոսի կողմէ և առաջին անգամ ըլլալով քանդուած է 614ին, Պարսիկներու Ս. Երկիրը ասպատակելու առիթով և վերաշինուած՝ Մոսեստոս Պատրիարքին կողմէ: 1009ին, Փաթիմեան Ալ-Հաքիմ մուսուլման խալիֆային կողմէ անգամ մը ևս հիմնայատակ պիտի կործանուէր և 1048ին մասամբ վերստին պիտի նորոգուէր Կոստանդիանոս Մոսնոմախոս Բիւզանդացի կայսեր կողմէ: 1099ին, Խաչակիրներու շրջանին, Ս. Յարութեան Տաճարը հիմնական վերաշինութեան ենթարկուեցաւ, ընդլայնուելով և իր այժմու շրջանակին մէջ առնելով նուիրական բոլոր անշատ Սրբավայրերը: Հակառակ անկէ յետոյ եղած փլուզումներուն, հրդեհին և մանաւանդ երկրաշարժերու պատճառած ցնցումներուն, ներկայ Տաճարը իր ընդհանուր նկարագրով կը ներկայացնէ ուրուագիծը Խաչակիրներու կողմէ վերաշինուածին:

1808ի հրդեհը նորէն պիտի քայքայէր ժամանակի աւերներէն թուլցած կառոյցը, որ պիտի չլինար տոկալ 1927ի երկրաշարժի ցնցումին, որուն հետեանքով փտանդաւոր ճեղքեր երևան եկան Տաճարը վեր բռնող սիւներուն վրայ, ինչպէս նաև 1868ին Ֆրանսացի ճարտարապետի մը կողմէ շինուած զմբէթին շուրջ:

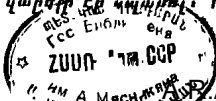
1937ի երկրաշարժէն յետոյ, Պաղեստինի Անգլիական Խնամատար Կառավարութիւնը հրաւիրեց Պր. Ուիլեմ Լարվէյ մեծանուն ճարտարապետը, որ ընդհանուր քննութեան ենթարկելէ յետոյ Տաճարի շինութեան, ներկայացուց իր քննական տեղեկագիրը, որ յետոյ մասնաւոր զրքով հրատարակուեցաւ: Իր այս տեղեկագիրն մէջ Պ. Լարվէյ մեծ կարևորութեամբ կը յանձնարարէր որ ամրապնդման և վերաշինութեան գործէն առաջ անհրաժեշտ էր երկաթեայ և փայտեայ նեցուկներով զօրավիզ ըլլալ շէնքին, արգիլելու անոր տարուէ տարի աճող և փուլզուլի գացող քաջբայութիւնը: Ծարտարապետի թելադրութեանց համաձայն, Խնամատար Կառավարութիւնը այդ շրջանի Հանրազուտ Շինութեանց Վարչութեան միջոցաւ իրագործեց եղած թելադրանքը և երկաթեայ ու փայտեայ մոյթերով ամրացուեցան Տաճարին վտանգուած մասերը, որոնք մինչև հիմա կը մնան:

Լատին Պատրիարքարանը և Ֆրանչիսկեան Կիւսթոտը իրենց կողմէ հրաւիրեցին պատմական կոթողներու մասնագէտ Պր. Լուիճի Մարակոնին, որ Վենետիկի Ս. Մարկոսի մեծ ֆաթէրալին ամրացման գործերու ճարտարապետը եղած էր: Այս վերջինը ևս իր կողմէ քննութեան ենթարկեց Ս. Յարութեան եկեղեցին ու տուաւ իր տեղեկագիրը որ զրքի ձևով հրատարակութեան տրուեցաւ «Ս. Յարութեան Տաճարը» խորագրով: Մարակոնիի եզրակացութիւնը համաձայն էր Լարվէյի կողմէ յայտնուած տեսակէտներուն:

Յունաց Պատրիարքարանն ալ իր կողմէ հրաւիրեց երկու մասնագէտներ, Օրլանտոս և Փրասպէնփուլոս, Աթէնքի Փոլիթէքնիք Կաճառին փրօֆէսէօրները: Ասոնք ևս իրենց կարգին պատրաստեցին տեղեկագիրներ, որոնք յետոյ հրատարակուեցան Աթէնքի մէջ յունարէն լեզուով, 1934ին:

Ս. Յարութեան Տաճարի վերաշինման գործը ցարդ յապաղեցաւ, նախ այդ շրջանին Պաղեստինի մէջ տիրող քաղաքական անհանդարտութեան պատճառաւ, յետոյ Լատին և Յուն Պատրիարքարաններու միջև նորոգութեան գործին նկատմամբ տիրող տարակարծութիւններու պատճառաւ: Լատինները կառավարկէին հիմէն քանդել ներկայ Տաճարը և վերաշինել զայն խաչակիրեան ոճով, իսկ յոյները կը փափաքէին որ պահուէր այժմու կառոյցը և ամրացումներ ու վերաշինութիւններ ըլլային լոկ:

1947ին, Բրիտանական Խնամատար Կառավարութիւնը անգամ մը ևս անդադարձաւ Ս. Յարութեան Տաճարի վերանորոգման հարցին և հրաւիրեց Լոնտոնէն Ֆրիման Փօքս և Լնկերութիւն ճարտարապետական տան ներկայացուցիչը՝ Պր. Ուօլին, որպէսզի ան ևս տայ իր տեղեկագիրը: Դարձեալ քաղաքական վերելակարուսներու պատճառաւ որևէ զործնական քայլ չառնուեցաւ և խնդիրը առկախ մնաց: 1953ին, Յորդանանի շարքինամ Կառավարութիւնը, իբրև խնամատար և վերահսկիչ Ս. Տեղեաց, յանձնարարեց անհրաժեշտութիւնը վերաշինման այդ գործին և ուզեց զիստալ երեք Պատրիարքարաններու կարծիքը: Երեք Պատրիարքարանները, յետ երկար խորհրդակցութեան, եկան այն եզրակացութեան թէ անգամ մը ևս պէտք էր քննութեան ենթարկել Տաճարին կառոյցը, ճշդիւ ևս մար թէ վերանորոգման գործը անմիջական անհրաժեշտութիւն էր, թէ ոչ տակաւին կարելի էր անոր վերանորոգումը: Որոշուեցաւ որ յարանուանու-

թիւներու կողմէ հրաւիրուած ճարտարապետներ անգամ մը ևս միասնաբար քննութեան ենթարկէին կառուցման գործը և տային իրենց վերջնական տեղեկագիրը այս մասին: Երեք Պատրիարքարաններու ճարտարապետներու քննութեան արդիւնքը տարբեր չեղաւ ցարդ ներկայացուածներէն: Տեղեկագիրը իմբազրուած օրն իսկ ներկայացուեցաւ Երուսողէմի Կառավարչին:

Նորոգութեան գործին վերաբերեալ ճշդութեան հետեւալ տեսակէտները. — Այն մասերը Տաճարին, որոնք իւրաքանչիւր յարանուանութեան առանձինն սեփականութիւնը կը նկատուին և ենթակայ են իր իրաւասութեան, հետաքրքրուող յարանուանութիւնը ինք պիտի հայթայթէ վերաշինման ծախքը: Իսկ այն մասերը որոնք հասարակաց սեփականութիւն ընդունուած են, երեք Պատրիարքարանները հաւասար իրաւունքներով և ծախքով պիտի բերէին իրենց մասնակցութիւնը:

Թէև վերանորոգման ընդհանուր գնահատանք մը վերջնականապէս չէ ճշդուած, այնուամենայնիւ մօտաւորապէս 750.000 Սթերլինի ընդհանուր ծախք մը կը նախատեսուի, համաձայն ճարտարապետներու գնահատման: Հայոց Պատրիարքարանը, իբրև մին երեք զլխաւոր յարանուանութիւններէն՝ որոնք սեփականութեան իրաւունքներ ունին այս աշխարհամատուռ և պատմական Տաճարին մէջ, վերոյիշեալ ծախուց գումարին մէկ երրորդը, 250.000 Սթերլին, հոգալու հարկին ներքև է, կարենալ ապահովելու իր տասնըվեց դարերէ ի վեր այս Տաճարին մէջ ունեցած եկեղեցական ու ազգային իրաւունքները, որոնք դարերով ճանչցուած ու վաւերացուած են Ս. Երկրի վրայ տիրապետութեան իրաւունք ունեցող կառավարութիւններէն, սկսեալ Օմար Խալիֆայէն, Սալահ էտ-Տինէն, Օսմանեան Սուլթաններէն, Բրիտանական Հոգատարութենէն և Յորդանանի Թագաւորէն, արքայական Քէրմաններով և վաղնջական այդ իրաւունքները հաստատող վաւերագրերով: Մեր իրաւունքները ճանչցուած են նոյնպէս միջազգայնօրէն Փարիզի դաշնագրին մէջ, 1856ին, Խրիմի պատերազմէն յետոյ, և 1878ին՝ Պեքլինի դաշնագրով:

Ինչպէս կը հետևի, այս դարաւոր ու պատմական կարևորութիւն ունեցող եկեղեցիին մէջ կարենալ պահելու մեր սեփականութեան իրաւունքը, պարտինք Յունաց և Լատինաց Պատրիարքարաններուն հետ հաւասար բաժիններով բերելու մեր մասնակցութիւնը վերաշինութեան գործին: Ասիկա կենսական հարց մըն է մեր գոյութեան իրաւունքը կարենալ պահելու համար, որովհետև Պատրիարքական մեր իրաւունքները կը բխին Ս. Տեղեաց մէջ մեր ունեցած իրաւասութիւններէն:

Յաջորդ Խմբագրականով պիտի ընենք մեր կոչը Հայ եկեղեցիի և ժողովուրդի հարազատներուն, յայտնելով նոյնպէս այս մասին եղած խոստումները որոնք կը յուսանք թէ կը գտնեն իրենց իրականութիւնը, ապահովելով այսպէրպէս մեր դարաւոր իրաւունքները, ի մխիթարութիւն Հայ հաւատացեալ ժողովուրդին որ ի սփիւռս աշխարհի: